

Edyta Pluta-Saladra

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Konwenty żeńskie w średniowiecznym województwie krakowskim. Studium prozopograficzne (2 połowa XII – 2 połowa XVI w.)

Przedmiotem niniejszych badań są konwenty żeńskie powstałe w średniowieczu, znajdujące się na obszarze województwa krakowskiego, tzn. norbertanki ze Zwierzyńca i Imbramowic, benedyktynki ze Staniątek, kanoniczki Ducha św. de Saxia z Krakowa, klaryski z Krakowa i Starego Sącza, a także bernardynki zamieszkujące przy kościele św. Agnieszki na Stradomiu. Celem badań o charakterze prozopograficznym było poznanie składu osobowego poszczególnych klasztorów, gdyż to właśnie ludzie tworzą wspólnotę i nadają jej ostateczny rys. Dokonano zatem analizy, która umożliwiła ukazanie z jakich środowisk społecznych i rodzinnych wywodziły się zakonnice oraz czy po wstąpieniu w mury klasztorne dawne środowisko miało wpływ na życie pełnoprawnych zakonnice.

Ramy chronologiczne podjętych badań obejmują okres od drugiej połowy XII w. do drugiej połowy XVI w. Pierwsza cezura wynika z czasu powstania pierwszego żeńskiego klasztoru znajdującego się na omawianym terenie. Przyjęcie natomiast drugiej cezury wynika ze stanu zachowanej bazy źródłowej, a także z faktu, że postanowienia Soboru Trydenckiego (1545-1563), które możemy potraktować, jako przełomowy moment w dziejach Kościoła, zostały wprowadzone w Rzeczypospolitej w kilku etapach, a w interesujących nas klasztorach zauważalne kroki w tym kierunku zostały podjęte w ostatnich latach XVI w.

Obrane cezury terytorialne to obszar województwa krakowskiego, którego granice ukształtowały się w średniowieczu, a obowiązywały do 1772 r. Ograniczenie się to powyższego terenu zostało oparte po pierwsze na przesłankach pragmatycznych, tzn. siedem wymienionych wspólnot żeńskich stanowiło wystarczająco obszerny problem badawczy. Po drugie, co warto zauważyć Zwierzyńiec oraz inne ufundowane klasztory w ziemi krakowskiej były pierwszymi zgromadzeniami nie tylko na omawianym obszarze, ale w niektórych przypadkach były to pierwsze żeńskie wspólnoty zakonne na ziemiach polskich. Dodatkowo należy zaznaczyć, że na terenie tym zostały poświadczane prawie wszystkie możliwe typy zakonów, stąd obszar ten jawi się jako reprezentatywny dla życia klasztornego.

Wykorzystany materiał źródłowy to przede wszystkim źródła zakonne, tzn. kroniki, księgi profesji oraz nekrologii, są to jednak źródła późne, umożliwiają jednak do pewnego stopnia na uzyskanie konkretnych danych o zakonnicach z końca XVI w., a także zwyczajach

i tradycjach kultywowanych w poszczególnych wspólnotach, dotyczących posagów, wyboru przyłożonych, czy też wstępowanie kobiet z poszczególnych grup społecznych. Drugą grupą były źródła pośrednie, które przyniosły nam ważne informacje, ujawniły nowe sylwetki zakonnic, jak ukazały pochodzenie społeczne i rodzinne, pełnione urzędy, rotację w hierarchii klasztornej oraz ważność poszczególnych stanowisk. Ten cenny materiał źródłowy znajduje się w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, mowa tu przede wszystkim o akta oficjałów krakowskich, księgach czynności biskupich oraz aktach administratorów biskupstwa krakowskiego. Istotne dla naszych rozważań były także źródła drukowane - kodeksy oraz zbiory dokumentów.

Praca ma charakter problemowy została podzielona na pięć rozdziałów, opatrzonych wstępem i zakończeniem. Pierwszy rozdział został poświęcony krótkiemu rysowi historycznemu poszczególnych fundacji z interesującego nas terenu województwa krakowskiego. W rozważaniach istotną rolę odgrywała osoba fundatora oraz żeńskie krewne z jego najbliższego otoczenia, które były związane z rodzinną fundacją. Analiza miała na celu sprawdzenia ważności czynnika rodzinnego w motywach fundacyjnych.

Drugi rozdział odnosi się do zagadnień najbliższego otoczenia klasztorów żeńskich. Starano się zweryfikować hipotezę o pochodzeniu zakonnic z okolicy klasztoru oraz zarysować potencjalną bazę rekrutacyjną poszczególnych konwentów. Najbliższe otoczenie zostało wyznaczone w oparciu o własności klasztoru, parafię, której klasztor żeński był patronem, lub do niej przynależał, a także dystans wynoszący 30 km od wspólnoty, jest to przybliżona odległość, którą człowiek mógł w omawianym przez nas czasie przebyć pieszo jednego dnia. Uwzględnione zostały, także sposoby oddziaływania klasztoru i sposoby rozchodzenia się wiadomości o wspólnotcie. Szczególne znaczenie w tym względzie miały szlaki handlowe oraz pielgrzymkowe. W kolejnym rozdziale podjęta została problematyka środowiska rodzinnego zakonnic z województwa krakowskiego. Obserwacji poddano uczestnictwa krewnych w poszczególnych etapach życia zakonnego, tzn. w decyzji o wstąpieniu do klasztoru, obłóczynach, profesji i pogrzebie. Podjęto, także próbę przedstawienia motywacji kandydatek oraz ich rodzin. W związku z tym poruszone zostały zagadnienia powołania, prestiżu społecznego oraz zjawiska profesji narzuconej. Analiza kontaktów zakonnic z rodziną została opracowana na podstawie przepisów normatywnych, reguł i statutów klasztornych, a także próba ukazania ich w praktyce. W rozdziale tym podjęto kwestię posagu i wszelkich zapisów krewnych na rzecz zakonnic. Istotnym zjawiskiem dla życia klasztornej były jest, także problematyka powiązań rodzinnych wewnątrz wspólnoty. Klasztorne krewne mogły być

bowiem inspiracją dla innych kobiet z rodziny, opiekunkami ułatwiający wdrożenie w życie zakonne. Podjęto również próbę określenia profilu zgromadzeń pod względem społecznym, analiza wykazała trzy typ klasztor szlachecki, mieszczańskim oraz szlachecko-mieszczański.

Rozdział czwarty traktuje o wewnętrznych strukturach konwentu, uwzględniona została godność przełożonej, zarówno pod względem nazewnictwa, kadencji oraz warunków, które musiała spełnić kandydatka na to stanowisko. Przedstawiono ponadto podział na urzędy i funkcje klasztorne, w tym szczegółowo omówiono rotacje, sposób wyboru oraz kadencję poszczególnych urzędniczek. Wspólnotowe życie wymagało odpowiedniej organizacji stąd zauważalna jest bogata hierarchia klasztornych urzędów, która powiększała się lub była uszczuplana ze względu na wielkości i zapotrzebowanie wspólnoty.

Ostatni rozdział odnosi się do charakterystyki podziału zgromadzeń, liczbowej oraz długości życia poszczególnych zgromadzeń województwa krakowskiego. Ukazano w związku z tym średnią lat życia i średnią lat spędzonych w klasztorze oraz liczebność zgromadzeń w poszczególnych wiekach i latach. Wspomnieliśmy, także o zaznaczonym podziale wspólnot żeńskich na dwa chóry, których następstwem było rozróżnienie mieszkanek klasztorów od samych początków przystąpienia do wspólnoty Natrafiliśmy na wiele trudności, które spowodowane były specyfiką źródeł, gdyż źródła ukazują nam nadreprezentację kadry urzędniczej, stąd znamy przede wszystkim najważniejsze zakonnice z hierarchii, drugi chór – konwerek jest większości dla nas niedostępny. Do naszych czasów zachowały się jedynie pojedyncze informacje o występowaniu zakonnice drugiego chóru.